

Сірко Р.Б.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного Університету*

ЩОДО ПИТАНЬ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Постановка проблеми. На сьогодні найбільш загальні правила про договір перевезення сформульовані у положеннях основного кодифікованого акту цивільного законодавства – ЦК України, який закріплює приватно-правові засади регулювання відносин. Масштабність галузі, чільна роль залізничного транспорту в забезпеченні перевезень в Україні, особливості функціонування та специфіка перевізного процесу багато в чому зумовлюють багатогранність правової регламентації відносин з діяльності українських залізниць. Тому в ЦК України [5] і СЗ України [6] зазначено так багато договорів призначених для регулювання правовідносин, що виникають в процесі перевезення залізничним транспортом. Норми Глави 64 ЦК України, присвячені договорам перевезення, не відображають особливості перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти різними видами транспорту [5]. Такий підхід цілком обгрунтований, так як «основні заходи, що характеризують процес перевезення з обслуговування замовників, подібні на всіх видах транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких науковців, як С.С. Алексєєв, А.Г. Биков, Г.С. Гуревич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, В.А. Єгізаров, А.Д. Кейлін, Н.С. Ковалевська, В.В. Луць, О.Л. Маковський, Я.І. Рапопорт, А.М. Рубін, Г.П. Савічев, О.М. Садіков, Є.О. Харитонов, М.Є. Ходунов, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та інших.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз положень законодавства України з метою визначення особливостей виконання договорів перевезення залізничним транспортом.

Викладення основного матеріалу. Виконання договору перевезення залізничним транспортом має ряд особливостей. Договір перевезення залізничним транспортом – це договір, за яким надаються послуги перевезення, що не обов'язково мають результати. Ця особливість є специфікою діяльності принципу реального виконання і полягає у неможливості для перевізника видати вантаж, аналогічний втраченому.

Результату договору не можна досягнути зусиллями лише однієї сторони, будь то перевізник або відправник, виконання договору вимагає зустрічних дій з боку обох сторін. Наказом Міністерства транспорту України від 21.11.2000 року були затверджені окремі розділи Правил перевезення вантажів. Правила перевезень вантажів залізничним транспортом

суворо регламентують ці дії, порядок їх здійснення і наслідки [7]. Таким чином, можна сказати, що виконання договору перевезення залізничним транспортом – це регламентований чинним законодавством порядок і процес вчинення учасниками цього договору необхідних послідовних і взаємопов'язаних дій, які були обумовлені у договорі перевезення або транспортній накладній. Згідно з визначенням перевізник не зможе виконати свій обов'язок, що полягає у перевезенні, якщо відправник не надасть вантаж / багаж / вантажобагаж / пошту для перевезення у визначений строк, передбачений у договорі, а одержувач, у свою чергу, не зможе його одержати, якщо перевізник не поінформує його про прибуття вантажу. Тому, для відносин договору перевезення залізничним транспортом має велике значення вимога його належного виконання.

Договір перевезення залізничним транспортом визнається виконаним, якщо виконано все, що було обумовлено у договорі перевезення або транспортній накладній. В. П. Лебедев, Н. В. Мельников вважали цими елементами предмет, строк, упаковку, місце виконання договору (тобто місце доставки вантажу і видачу вантажу) [10].

У зв'язку з цим доцільно було б у змісті договору перевезення вантажу залізничним транспортом передбачити такі істотні умови: предмет договору, тобто вид, найменуванням вантажу, його вагу, масу, специфічні властивості, вартість. Істотними умовами є також умови про строк договору і його вартість. Строк договору перевезення вантажу як істотна умова має бути передбачена не лише у договорі, але й бути законодавчо закріплена у ЦК України [5] та Статуті залізниць України [6].

До тих істотних умов, які є необхідними для укладення договору, автор відносить також місце виконання договору, що визначається відправником і узгоджується із перевізником, який має право визначити таке місце самостійно, тому що залізничні перевезення здійснюються виключно певною залізничною лінією з відповідної станції відправлення до станції призначення.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом – це доставка і видача вантажу, вказаного у транспортній накладній, у кількості та якості, прийнятому для перевезення, особі, яка має право отримати вантаж у місці призначення і в строк, визначені у договорі або законі з дотриманням необхідних і можливих умов безпеки.

В якості вантажу можуть перевозитися товарно-матеріальні цінності, певним чином індивідуалізовані. Тому обов'язком перевізника є перевезення і доставка саме того вантажу, який був зданий відправником. Але перелік товарно-матеріальних цінностей, що можуть перевозитися залізничним транспортом, відрізняється порівняно із перевезеннями іншими видами транспорту, наприклад, повітряним. Існують категорії небезпечного вантажу, перевезення якого регулюється спеціальними правилами [9, С. 21].

Порядок, кількість і час завезення вантажів визначається за договором перевізника та вантажовідправника. Чинне законодавство України категорично забороняє завезення вантажу понад встановлену норму, а також завчасне завезення вантажів на станцію відправлення, якщо немає впевненості в їх своєчасній відправці.

Міжнародні та внутрішні залізничні перевезення спеціальних і небезпечних вантажів здійснюються згідно з чинним законодавством України, чинними міжнародними договорами, нормативно-правовими актами міжнародних організацій, членом яких є Україна. Такі перевезення здійснюються експлуатантами України, які отримали дозвіл на виконання перевезень спеціальних і небезпечних вантажів.

Підготовка небезпечних вантажів до залізничних перевезень здійснюється відправником вантажу з дотриманням особливих умов перевезень небезпечних вантажів, із вжиттям заходів відповідно до чинного законодавства України для зниження ступеня ризику негативних явищ під час перевезень залізничним транспортом.

На підставі отриманого від уповноважених органів дозволу на перевезення небезпечних вантажів відправник укладає з експлуатантом договір про перевезення заявленого вантажу залізничним транспортом. Поряд з істотними умовами договором має бути передбачено відповідальність відправника вантажу за об'єктивність поданих відомостей щодо характеру і виду вантажу.

Небезпечні вантажі до перевезення залізничним транспортом допускаються згідно із попередніми заявками вантажовідправників на підставі дозволу, виданого у встановленому порядку [12, С. 77].

Правилами перевезень небезпечних вантажів залізничним транспортом визначено відповідальність відправника за: правильність назв небезпечних вантажів, їх відповідну якість, забезпечення належного технічного стану вантажу для його безпечного перевезення; правильне віднесення небезпечних вантажів за розрядами і видами; правильне упакування і тару, що мають забезпечити гарантовано безпечно залізничне перевезення такого вантажу; правильне зважування кожного окремого місця та їх маркування, оформлення перевізних документів і дозволу на залізничне перевезення; вжиття всіх інших заходів, необхідних для забезпечення безпечного перевезення небезпечного вантажу залізничним транспортом.

За невиконання або неналежне виконання договору перевезення небезпечних вантажів залізнич-

ним транспортом перевізник відповідає у порядку і в розмірах, встановлених для перевезення звичайних вантажів [4].

Порядок виконання договору перевезення залізничним транспортом залежить від ваги, об'єму, розмірів, упакування вантажу, багажу, вантажобагажу, і строків перевезення.

Згідно з Правилами перевезень вантажів [7] залізничним транспортом залізничне перевезення здійснюється за наявності вантажу, який за своєю вагою, об'ємом, якістю і властивостям відповідає умовам транспортування відповідним транспортним засобом. Тобто, залізничне перевезення вантажу, яке за своєю вагою, об'ємом, якістю або зміною своїх властивостей внаслідок зміни, наприклад, клімату, температури, атмосферного тиску, не відповідає умовам транспортування, не здійснюється. Таким чином, ці показники мають істотне значення і наявність хоча б одного з них не дозволяє перевезення.

Щодо ваги (її допустимі межі), то вона встановлюється перевізником і є обов'язковою для відправника.

Вимога пред'явити вантаж у належній упаковці також має істотне значення для належного виконання договору перевезення залізничним транспортом. Цього вимагає, по-перше, відповідальність перевізника за пошкодження вантажу; і, по-друге, необхідністю створити умови, які забезпечили б збереження вантажу.

З цієї метою вантажовідправник зобов'язаний надати, а перевізник прийняти вантаж, упакований належним чином для того, щоб доставити його до місця призначення неушкодженим. Якщо відправник не упакував вантаж згідно з чинними стандартами або як того вимагають умови безпеки, перевізник має право відмовитись від його перевезення. Відповідальність за стан упаковки і тари вантажу лежить на відправнику, який знає особливі властивості, притаманні вантажу, що призначений для транспортування. Однак станція призначення, яка приймає вантаж для перевезення, виходячи з необхідності забезпечення належних умов зберігання, має здійснювати контроль за цим.

Строк дії договору перевезення вантажу, тобто час, необхідний для його виконання, визначається проміжком часу від моменту прийняття вантажу для перевезення до моменту його видачі одержувачу вантажу у пункті призначення. Цей проміжок часу може бути передбачено договором, визначено транспортним статутом або відповідними правилами. Але ні в Статуті залізниць України [6], ні в Правилах перевезень вантажів [7] залізничним транспортом не закріплено певного строку виконання залізничного перевезення. Тому, строки встановлюються за згодою сторін у договорі.

Тривалість терміну доставки вантажу залежить від розкладу руху поїздів, що рухаються маршрутом від станції відправлення до станції призначення. При цьому слід враховувати час на всі процедури, що пов'язані з перевезенням.

Тому загальний строк доставки вантажу буде складатись із таких елементів: час, затрачений на

збереження вантажу у пункті відправлення; час на перевезення вантажу; час на видачу вантажу, враховуючи строк на оповіщення одержувача про прибуття вантажу.

Початковим моментом виконання перевезення можна визначити момент прийняття вантажу для перевезення на станції призначення, а кінцевим – дата оповіщення одержувача вантажу про прибуття вантажу на станцію призначення.

Існують ще кілька важливих строків, від дотримання яких залежить належне виконання договору перевезення. Це строки виконання окремих обов'язків сторонами або учасниками договору. Так, наприклад, одержувач вантажу не зможе виконати вчасно свій обов'язок з прийняття вантажу, якщо перевізник не повідомить йому про прибуття вантажу у встановлені Правилами перевезень вантажів залізничним транспортом строки.

Якщо з прибуттям на станцію призначення перевізник своєчасно повідомив одержувача про прибуття вантажу, але той його не одержав, то цим він порушує свої обов'язки згідно з договором. Перевізник, який своєчасно повідомив одержувачу про надходження вантажу, відповідальності за прострочення договору не несе.

Крім того, враховуються обставини, передбачені відповідним переліком, які не включаються в строк доставки вантажу – це час затримки відправлення вантажу з вини відправника (якщо завантаження здійснюється його засобами); час чекання на станції перевантаження вантажу черговим маршрутом на станції призначення і за встановленим розкладом, але не більше 24 годин; час затримки вантажу на станції відправлення або на станції перевантаження на вимогу державних органів, санітарних, карантинних та інших установ. Тобто, термін доставки вантажу збільшується на той строк, упродовж якого виникла обставина, зазначена у цьому переліку.

Прострочення – це затримка строків виконання зобов'язання, викликане різними причинами. Залежно від вини, визначають наслідки прострочення. Зокрема, Р. А. Лидовець, звертає увагу на те, що з наявністю вини закон пов'язує лише наслідки, але не власне факт прострочення [11].

Пропуск строку виконання зобов'язання є фактом, який викликає певні правові наслідки. Проте, в окремих випадках існують так звані пільгові строки, за рахунок яких термін виконання зобов'язання відкладається на пільговий строк, визначений законом.

Місце виконання договору має важливе значення для вирішення спорів про належне виконання перевізником свого обов'язку. Специфіка перевезень залізничним транспортом полягає в тому, що залізничні перевезення здійснюються лише залізничними лініями, які розташовані на території нашої країни, початковою і кінцевою точками яких є відповідні станції призначення.

Станція призначення і є місцем виконання договору перевезення залізничним транспортом, який зазначається у перевізних документах. Станцію

призначення обирає відправник, він вказує його в документах при маркуванні вантажу. Станція призначення, зі свого боку, зобов'язана повідомити одержувачу вантажу про прибуття на його адресу вантажу протягом не більше 12 годин з моменту його прибуття, а при перевезенні небезпечних вантажів і таких, що швидко псуються, – протягом однієї години.

Перевізник зобов'язаний видати вантаж особі, яка має право на його отримання, тобто одержувачеві вантажу, якого вказано в транспортній накладній, або його представнику, який має пред'явити належно оформлену довіреність на отримання товарно-матеріальних цінностей.

Особа, яка отримує вантаж, має внести плату (платежі і збори), яку має право стягнути з неї перевізник і лише потім прийняти вантаж. Він також має право прийняти вантаж і вивезти його незалежно від того, чи прибув вантаж із запізненням, у повному обсязі або частково і навіть незамовлений вантаж. На підтвердження отримання вантажу одержувач робить запис у дорожній відомості, яка залишається у перевізника. У одержувача залишається накладна з відміткою про видачу вантажу та час видачі.

Одержувач має право відмовитись від прийняття вантажу, якщо внаслідок псування або пошкодження якості вантажу змінилася настільки, що можливість його повного або часткового використання виключена.

«Покладанням на одержувача вантажу зобов'язання прийняти вантаж, який прибув на його адресу, забезпечується виконання перевізником його основного обов'язку, тому що з моменту передачі вантажу одержувачу його обов'язок вважається виконаним» – вважали деякі науковці України [13].

Таким чином, виконання договору перевезення залізничним транспортом з боку перевізника завершується у момент передачі вантажу отримувачем. Зазначене, в результаті досягнення мети та результату договору перевезення, є останнім етапом виконання договору перевезення залізничним транспортом.

Тут, в якості заключного юридичного факту виступає видача отримувачу вантажу, який перевозився залізничним транспортом. Зазначений юридичний факт пов'язаний із завершення процесу виконання договору перевезення залізничним транспортом. Разом з тим, лише у разі видачі вантажу (багажу, вантажобагажу, пошти) належному отримувачу, якій має наявні посвідчуючі про право одержувати вантаж документи, доцільно обумовлюватися про своєчасне та належне виконання договору перевезення залізничним транспортом. В іншому випадку, перевізник, який здійснює перевезення залізничним транспортом ввіреного йому вантажу, багажу, вантажобагажу, не звільняється від відповідальності за видачу належному отримувачу вантажу, так-як у вказаному випадку перевезення залізничним транспортом буде вважатися виконаним лише після дотримання встановлених умов за договором перевезення залізничним транспортом, та умов, які висвітленні у транспортній накладній.

Отже, підсумовуючи звернемо увагу на те, що виконання умов договору перевезення залізничним транспортом має значення як для досягнення мети економічного характеру так і для визначення відповідальності сторін договору перевезення залізничним транспортом в разі неналежного виконання договору перевезення залізничним транспортом. Особливістю виконання договорів перевезення залізничним транспортом можна вважати специфіку діяльності за принципом реального та належного виконання, що унеможливує здійснення перевізником видачі вантажу аналогічного на заміну втраченого вантажу при перевезенні залізничним транспортом. При дотриманні перевізником усіх, передбачених законодавством, договором перевезення та транспортною накладною умов перевезення залізничним транспортом, договір виконання перевезення залізничним транспортом можна вважати виконаним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. // *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року із змінами внесеними Законом від 21.12.2000 р. // *Відомості Верховної Ради*, 2001, № 9, Ст. 68.
3. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.01.2020 р).

Сірко Р.Б. Щодо питань особливості виконання договорів перевезення залізничним транспортом. – Стаття

На сьогодні найбільш загальні правила про договір перевезення сформульовані у положеннях основного кодифікованого акту цивільного законодавства – ЦК України, який закріплює приватно-правові засади регулювання відносин. Масштабність галузі, чільна роль залізничного транспорту в забезпеченні перевезень в Україні, особливості функціонування та специфіка перевізного процесу багато в чому зумовлюють багатогранність правової регламентації відносин з діяльності українських залізниць. Тому в ЦК України і СЗ України зазначено так багато договорів призначених для регулювання правовідносин, що виникають в процесі перевезення залізничним транспортом. Норми Глави 64 ЦК України, присвячені договорам перевезення, не відображають особливості перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти різними видами транспорту. Такий підхід цілком обґрунтований, так як «основні заходи, що характеризують процес перевезення з обслуговування замовників, подібні на всіх видах транспорту».

Виконання договору перевезення залізничним транспортом має ряд особливостей. Договір перевезення залізничним транспортом – це договір, за яким надаються послуги перевезення, що не обов'язково мають результати. Ця особливість є специфікою діяльності принципу реального виконання і полягає у неможливості для перевізника видати вантаж, аналогічний втраченому.

Результату договору не можна досягнути зусиллями лише однієї сторони, будь то перевізник або відправник, виконання договору вимагає зустрічних дій з боку обох сторін.

До тих істотних умов, які є необхідними для укладення договору, автор відносить також місце виконання договору, що визначається відправником і узгоджується із перевізником, який має право визначити таке місце самостійно, тому що залізничні перевезення здійснюються виключно певною залізничною лінією з відповідної станції відправлення до станції призначення.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом – це доставка і видача вантажу, вказаного у транспортній накладній, у кількості та якості, прийнятному для перевезення, особі, яка має право отримати вантаж у місці призначення і в строк, визначені у договорі або законі з дотриманням необхідних і можливих умов безпеки.

Ключові слова: перевезення, залізничний транспорт, реформування, відносини з перевезення залізничним транспортом, статут залізниці, договір перевезення залізничним транспортом, зобов'язання, залізниця, транспорт.

4. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 6 квітня 2000 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 28. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#Text> (дата звернення 25.12.2020)

5. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.01.2021 р).

6. Статут залізниць України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-98-%D0%BF> (дата звернення: 18.01.2020 р).

7. Про затвердження окремих розділів Правил перевезення вантажів: Наказ Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. № 644.

8. Правила планування перевезень вантажів затвердженні наказом Міністерства транспорту України від 09.12.2002 р. № 873, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29.12.2002 р. за №1030/7318 із змінами і доповненнями внесеними наказом Міністерства транспорту України від 01.12.2008 № 1454.

9. Дозорець О. Договір перевезення вантажу різними видами транспорту: правова характеристика // Підприємництво, госп-во і право. 2001. № 7. С. 21.

10. Коносамент. От теории к практике: сборник документов / [Ницевич А. А., Мельников Н. В., Лебедев В. П. и др.]. Одесса: Фенікс, 2010. 170 с.

11. Лідовець Р. А. Поняття вантажу за договором перевезення вантажу / Р. А. Лідовець // *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2011. № 2(4). // URL: <https://eprints.oa.edu.ua/1169/1/lidovets.pdf>

12. Правове регулювання перевезень в Україні/ За ред. Є.О. Харитонова. Х: Одісей. 2006. 550 с. (С. 77)

13. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. / Саніахметова Н.А., Харитонов С.О., Червоний Ю.С. та ін. / Під загальною ред. Е.О.Харитонова. Х : Одісей, 1999. 848 с.

Sirko R.B. Regarding the peculiarities of the implementation of contracts of carriage by rail – Article.

Today, the most general rules on the contract of carriage are formulated in the provisions of the main codified act of civil law - the Central Committee of Ukraine, which establishes the private law principles of regulation of relations. The scale of the industry, the leading role of railway transport in providing transportation in Ukraine, the peculiarities of operation and the specifics of the transportation process largely determine the diversity of legal regulation of relations on the activities of Ukrainian railways. That is why the Central Committee of Ukraine and the Central Committee of Ukraine have so many agreements designed to regulate legal relations that arise in the process of transportation by rail.

The norms of Chapter 64 of the Civil Code of Ukraine, devoted to transportation contracts, do not reflect the peculiarities of transportation of cargo, passengers, luggage, mail by different modes of transport. This approach is quite justified, as “the main measures characterizing the process of transportation to serve customers are similar in all modes of transport.

Execution of the contract of carriage by rail has a number of features. A rail contract is a contract that provides transportation services that do not necessarily have results. This feature is specific to the principle of actual performance and is the inability of the carrier to issue a cargo similar to the lost.

The outcome of the contract cannot be achieved by the efforts of only one party, whether the carrier or the consignor, the performance of the contract requires countermeasures by both parties.

Among those essential conditions that are necessary for the conclusion of the contract, the author also includes the place of performance of the contract determined by the sender and agreed with the carrier, which has the right to determine such place independently, because rail transport is carried out exclusively by a certain railway line. appointment.

Given the above, we can conclude that the performance of the contract of carriage of goods by rail - is the delivery and delivery of goods specified in the consignment note, in the quantity and quality accepted for transportation, the person entitled to receive the goods at destination and within the specified time in the contract or the law with observance of necessary and possible conditions of safety.

Key words: transportation, rail transport, reform, relations with rail transport, charter of the railroad, contract of carriage by rail, obligations, rail, transport.